

INFLUENȚA LITERATURII CULTE ÎN MEDIUL RURAL

CORNEL GUGIU*

Emanciparea țărănimii s-a făcut între secolele al XII-lea și al XV-lea. Procesul a fost lung mai lent decât în cazul nobilimii și orășenimii, urmările fiind vizibile abia în secolul al XIV-lea¹.

Emanciparea nu a înscris o perioadă continuă de evoluție, satul fiind străbătut nu o dată de perioade de criză dintre care cea mai puternică va fi cea din a doua jumătate a secolului al XIV-lea²; apoi ea nici nu a fost uniformă, ci a variat de la o regiune la alta, de multe ori de la un domeniu la altul și chiar în cadrul aceleiași comunități, de la individ la individ, dată fiind pronunțata diferențiere socială la țară între secolele al XII-lea și al XIII-lea. Dar privită în ansamblu emanciparea nu este mai puțin un fenomen social care a antrenat satul în mersul istoriei, a contribuit la promovarea individului până în păturile de jos ale societății, a făcut să pășească pe scena istoriei masele populare în adevăratul sens al cuvântului³.

La baza emancipării țărănimii s-a aflat ideea solidarității de grup, mulată pe economia feudală, solidaritate ce a născut un sistem de gândire și o morală proprie la care s-au adăugat influențele primite de la clasele superioare ce tindeau spre libertate, o libertate pe care țărani au râvnit-o tot mai mult din secolul al XII-lea și pentru care au luptat⁴. Puterea de a se împotrivi seniorilor le-a venit de la solidaritatea ce lega membrii colectivităților rurale prin zeci de fibre materiale și spirituale, ele totodată, având rădăcini adânci în preistorie.

Această solidaritate și-a dovedit forța de acțiune mai ales în Germania unde satele libere s-au menținut până în secolul al XIII-lea, fapt ce a lăsat țărănimii răgazul necesar pentru forme de viață superioare, stimulentele principale fiind contactul cu orașul și locuitorii săi, foști țărani plecați din mediul rural, cu care păstrau legături de rudenie, orășeni al căror nivel de viață se îmbunătățise simțitor. Așa s-a născut la țară un sistem de gândire și o mentalitate proprie, mentalitate care îi permitea lui Fr. Heer să vorbească de o civilizație țărănească, o civilizație cu un rol esențial în civilizația europeană, ci ea a constituit constanta esențială a istoriei și a întreținut un curent

* Grupul Școlar „Armand Călinescu”, Pitești.

¹ F. Cazan, *L'Emancipation de l'individu au Moyen Age occidental pendant les XII-XV siecles*. La paysannerie, în „Analele Universității București”, Istorie, 1987, p. 19.

² R. Manolescu, *Societatea feudală în Europa apuseană* București, 1974, p. 206.

³ F. Cazan, *op. cit.*, p. 19.

⁴ *Ibidem*.

revoluționar tot Evul Mediu⁵. Nimic mai greșit decât a privi țăranimea în Evul Mediu ca o masă amorfă, trăind în semisălbăticie. Lumea rurală avea un cod moral propriu de la care nu exista puțință ca individul să se abată, un cod al familiei, și aici tradiția prima, al raporturilor dintre indivizi, un cod al muncii. Potrivit acestei morale s-a născut o etică în conformitate cu modul de viață, o etică a muncii de tip agricol⁶. Ea a înscris prima dată respectul față de munca fizică și virtuți prin care acesta era marcat. După cum pentru nobilul cavaler virtutea principală era vitejia, pentru țăran ea era priceperea de a smulge pământului cât mai multe roade, de a învinge un sol arid, îndemânarea de a-și face o unealtă mai bună, de a ști să construiască hambare, să înalțe case, să îngrijească animale.

Condiția de țăran, chiar atunci când a ajuns dependent, lipsit de drepturi juridice și politice, grație ideologiei grupului social care-l forma statul, nu era resimțită ca o umilință, căci țăranii aveau sentimentul utilității lor⁷. Un sentiment de mândrie și demnitate se află la baza sistemului de gândire chiar și păturile de jos, o mândrie care a susținut moralul țăranului tot Evul Mediu în momentele de restriște și de care până și seniorii au fost nevoiți să țină seama⁸.

În fața realității istorice, țăranii s-au plecat acceptând servajul, dar au luptat neîncetat împotriva asupririi și abuzului. Răscoalele în Evul Mediu au fost atât de frecvente, încât cronicarii le memorează ca pe ceva firesc. Lupta socială a căpătat noi accente și, odată cu ea, pulsul istoriei s-a accelerat. Literatura moralizatoare reflectă teama nobilimii față de furia maselor populare aduse în sărăcie. Teama era justificată, deoarece clasa dominantă nu se putea bizui pe o jurisdicție scrisă și foarte represivă, ca în societățile moderne. Conflictul cu dependenții ar fi dus la propria-i ruină, de aceea ea căuta pe toate căile să-l evite⁹. Rezultatul a fost fixarea cutumelor la sfârșitul secolului al XII-lea și o anumită libertate lăsată de seniori dependenților pe care aceștia au știut s-o folosească în interesul lor. Gospodăriile sătești în secolul al XIII-lea prezintă o oarecare bunăstare și stabilitate, în unele din ele se folosește mâna de lucru suplimentară plătită, produsele țăranesti merg la piață. Seniorii au înțeles, unii mai devreme, alții mai târziu, că gradul de productivitate al domeniului depindea direct de masa producătorilor. Țăranilor li s-a datorat extinderea suprafețelor în folosul agriculturii, a culturii de cereale, perfecționarea tehnici agricole¹⁰. Toate acestea au fost expresia materială a unei porniri spre emancipare, a dorinței de a nu rămâne pe loc, pornire care la începutul Evului Mediu părea clasei dominante cel puțin bizară și nu o dată a fost stigmatizată fără, însă, vreun rezultat. În ciuda exploatării, uneori excesive, a deselor războaie, deși țăranii sunt „săraci” în raport cu celelalte categorii sociale sau „villains” (cei răi), ei au fost cei care au asigurat dinamica dezvoltării agricole de-a lungul secolelor¹¹.

Dezvoltarea tehnicii agricole, schimbul de produse, într-un cuvânt ridicarea nivelului de trai au adus modificări importante în felul de viață la sate. Hrana devine

⁵ Fr. Heer, *L'Univers du Moyen Age*, Paris, 1970, p. 35-36.

⁶ *Ibidem*.

⁷ G. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980, p. 123.

⁸ A. Scobeltzine, *Arta feudală rolul ei social*, București, 1979, p. 192.

⁹ A. Scobeltzine, loc. cit.

¹⁰ P. Anderson, *Le passage de l'Antiquité au féodalisme*, Paris, 1977, p. 202-204.

¹¹ G. Duby, *op. cit.*, p. 145.

mai substanțială, pâinea un aliment zilnic, carnea, vinul - în condițiile normale - nu lipsesc din sezonul rece de pe masa țaranului. Condițiile de locuit devin mai confortabile, se trece de la o locuință de tip colibă, la casa de piatră înălțată, cu două și trei încăperi, o reflectare în construcție a individualismului agrar care din secolul al XIII-lea ia locul vechilor forme de exploatare a pământului¹².

Emanciparea populației agricole a creat forme superioare de organizare a satului. De la vechile obști, paralel cu formarea comunelor urbane s-a trecut la comunele rurale (frății) - în care conducerea o dețin bogații satului sau la comunele colective adică o federație de sate sau cătune. Ele gospodăresc așa numitele „comunalia” (terenurile pârloagă și de exploatare forestieră) și reprezintă interesele sătenilor în fața seniorilor, opunând pretențiilor acestora, nu o dată o rezistență victorioasă¹³. În Germania, mai ales, unde majoritatea satelor erau încă libere, rezistența a fost mai mare. După modelul orașelor țării adoptă blazoane semn al unei demnități sociale și profesionale¹⁴.

Paralel cu emanciparea juridică s-a produs o maturizare politică în lumea satului, ba chiar țării iau inițiativa unor acțiuni politice. În secolul al XI-lea țării urmăreau cu înflăcărare conflictul papă-împărat, duminicile se strâneau în fața bisericii și discutau cele auzite¹⁵. Un caz interesant îl oferă comunitatea din Dithmarschen (Holstein) care participând alături de orașul Lubeck la un război împotriva Danemarcei (1468) a devenit membră a Hansei germane, cu drept de participare în dietă¹⁶.

În formarea și emanciparea individului în mediul rural au contribuit mai mulți factori: biserica, școala, familia. Mai ales primele două au lărgit orizontul cunoașterii țaranului și l-au făcut apt de a prelucra unele elemente din cultura clasei dominante¹⁷.

Educarea cu ajutorul povestirii practică în școală și biserică a dezvoltat gustul țărănimii pentru narațiune, gen cu care era familiarizată, el fiind forma predilectă a culturii populare orale. Narațiunea își îmbogățește tematica cu subiecte sugerate de biserică sau ascultate de la poezii ambulante ce cutreierau satele. Ea devine mai rafinată, împrumută rima mai cizelată, pentru care manifestă o adevărată pasiune datorată muzicalității pe care o prezenta.

În transmiterea unor forme culturale ale clasei dominante în mediul rural un rol deosebit l-a jucat aceeași instituție a cavaleriei care acționase în sânul nobilimii și care, prin codul ei moral, trezea admirația întregii societăți, tipul de bărbat perfect fiind pentru toți cavalerul dragostea lui înflăcărată pentru femeia căreia i se închina. Oricât de bizar s-ar părea din secolul al XII-lea curtenia devine o modă și la tinerii țărani. Caracterul patriarhal al vieții de pe domeniu făcea, contactele țărani - senior să fie frecvente, ocazie cu care se studiau reciproc, primii afișând o cochetărie, poate naivă, celălalt o eleganță studiată, o atitudine binevoitoare ocrotitoare, mai ales față de femei¹⁸. Seniorii puteau să-și asuprească dependenții dar la anumite sărbători datina cerea ca ei

¹² F. Cazan, *op. cit.*, p. 21.

¹³ J. le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, București, 1970, p. 382.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A. Scobeltzine, *op. cit.*, p. 200.

¹⁶ F. Cazan, *op. cit.*, p. 21.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ F. Cazan, *op. cit.*, p. 27.

să fie în mijlocul lor, să danseze cu femeile tinere, celor de curând căsătorite să le ofere cununi de flori și după caz, seniorul sau reprezentantul său să le sărute.

Forme ale unui rafinament popular se întâlnesc încă din secolul al XII-lea, iar dovada lor o constituie diferitele manifestări cu ocazia unor momente solemne, când gesturi, vorbe rostite nu erau lipsite de o anumită grație și farmec¹⁹.

Este fără tăgadă dovada evoluției lumii rurale, dezvoltare ce concordă cu prima tendință de emancipare a femeii în lumea satului, ea având ca model femeia de la oraș, deși una și alta rămânea conștientă de inferioritatea ei în fața bărbatului. Dar bărbatul este nevoit să recunoască aportul economic al femeii în gospodăria de la țară iar cizelarea societății rurale a antrenat o comportare mai blândă a acestuia față de femeie. Nu numai că bărbatul nu-și mai bate femeia, fără a atrage asupra lui oprobriul satului, dar tinerii din secolul al XIII-lea încep, de pildă în Franța să nutrească sentimente mai gingașe față de tovarășele lor de joacă. Obiceiul cunoscut în Germania cu denumirea de „fasnolt” era expresia unei dorințe de emancipare de sub tutela părinților a bisericii, tinerii luându-și libertatea de a-și afișa public sentimentele lor și preferința în dragoste, fapt ce nu o dată a fost considerat o necuviință și o abatere de la tradiție, care nu permitea formarea unor cupluri de îndrăgostiți în afara căsătoriei și fără acceptul bisericii²⁰. Cultura populară, în întregime, este expresia acestei sensibilități rustice. Un rol important în exprimarea sentimentului de dragoste ce reclamă în egală măsură și dreptul femeii de a iubi și ași alege partenerul în dragoste l-au jucat trubadurii și jonglerii care poposeau deseori prin sate și în hanuri unde se complăceau în ași etala repertoriul, dar și în a asculta cântecele populare. Walter von der Vogelweide spunea, la un moment dat, că plăcerea lui cea mai mare era să asiste în zilele de sărbătoare la dansurile și cântecele țăranilor, să cânte să danseze cu ei²¹.

Țăranii nu rămân străini de „amour courtois”. Probabil că și servitorii de la castel care cunoșteau viața de la curte și îi ascultaseră pe trubaduri, când coborau în sat, printre ai lor, povesteau despre „amour courtois”, reproduceau, probabil, unele povestiri de dragoste auzite. Cert este un lucru, că din secolul al XIII-lea cultura populară capătă o sensibilitate înrudită cu a culturii trubadurilor. Ea rămâne orală și anonimă, dar nu mai puțin este o dovadă că circulația bunurilor spirituale nu a cunoscut granițe, motivele culturale circulau, ele fiind vehiculate dinspre clasa nobililor spre pătura țărănească și invers. Așa se explică pătrunderea modelelor din cântecele de genul „Alba” în poezia populară de dragoste. Dacă teama a fost împrumutată din literatura cultă sau invers, dacă trubadurii s-au inspirat dintr-o legendă populară este greu de spus, cert este că teama se regăsește la mai mulți trubaduri ca de pildă un Heinrich von Meissen, care și el în același secol al XIII-lea lăuda puterea tămăduitoare a femeii pe care o compara cu „soarele vieții” în poezia „Cum sunt ucise grijile”²².

Legende populare, de altfel au fost o sursă de inspirație permanentă pentru poezii culte, încât este greu de trasat limita la o operă literară între aportul cult și cel popular. O astfel de dificultate o prezintă poeziile: *Mireasa stăpânului apelor*, *Piciorul*

¹⁹ G. d'Haucourt, *La vie au Moyen Age*, Paris, 1979, p. 105.

²⁰ F. Cazan, *op. cit.*, p. 27.

²¹ R. I. Gruber, *Istoria muzicii universale*, vol. I, București, 1961, p. 177.

²² *Der Minnesang, Eine Anthologie*, București, 1967, p. 289-290.

din perete, Pelerinul, Cavalerul Sfântului Gheorghe etc....²³, în care teme mai vechi luate din credințele religioase păgâne sunt aduse în contemporaneitatea secolului al XIII-lea, fie că e vorba de un duh al apei - femeie sau bărbat - aducător de moarte, (*Mireasa stăpânului apelor, Piciorul din perete*), fie că este vorba de salvarea norodului printr-o jertfă făcută de rege, acel rege mitic răspunzător de existența poporului său, (*Cavalerul Sfântului Gheorghe*), teme și într-un caz și-n altul adaptate creștinismului. De pildă, dacă pentru perpetuarea ființei unui popor apare amintirea sacrificiului uman față de un balaur, cândva simbol divin, acesta dintr-un animal mitic s-a transformat într-o plăsmuire fantastică supranaturală, întrupare a răului, în timp ce salvarea poporului și totodată a odraslei regale, menită jertfei, este un sfânt creștin, Sfântul Gheorghe, patronul luptătorilor dar și al țăranilor iar prin aceasta el reprezentând o chintesență a componentelor principale sociale ale unui popor în evul mediu: cavalerii, nobilii și țăranii. Aceleași mutații tematice literare, de la clasa dominantă instruită în masele populare și invers, se pot vedea și în cântecele ostășești și ele foarte la modă în secolul al XIII-lea.

În concluzie se poate spune că până la Renașterea cea mare, din secolele al XV-lea și al XVI-lea, cultura păturii culte nu a fost ruptă de cea populară. Separarea s-a produs abia odată cu apariția umanismului renascentist și a culturii elitelor²⁴.

Renașterea intelectuală a secolului al XII-lea a adus în sfera culturii marile probleme ale destinului uman, încarnat în subiecte cunoscute, uneori banale, exprimate simplu pe înțelesul tuturor, dar tocmai aceasta a contribuit la însuși progresul și civilizația europeană.

THE INFLUENCE OF THE LITERATURE IN THE RURAL SOCIETY

Abstract

In the paper the author discuss about the emancipation of the peasants. It was a long process which had begun in the 12-th century and continued until the 15-th century. The penetration of the literature in the rural society played an important role in this process.

²³ *Balada populară germană*, traducere I. Marinescu, p. 69, 82, 105, 205, 251.

²⁴ G. d'Haucourt, *op. cit.*, p. 66.